

नवा पयस्या नूतना चौरविहारी । गोलोमी
श्वेतदूम्बा ।
हितं हृतं तगाचीया संसिद्धं मधुकेपि च ।
कुष्ठतालीसखदिराः स्यन्दनोर्जुन एव च ॥
पनसः कज्जुमचापि मञ्जानो वदरश्च च ।
कुक्कुटास्थि वृत्तचापि धूपनं सह सर्वपैः ॥
स्यन्दनः स्यन्दन इत्येव नाम्ना प्रसिद्धः ।
काकादनीं चित्रफलां विम्बीं गुञ्जाश्च धारयेत् ।
काकादनीं श्वेतगुञ्जा । चित्रफला दृष्टदिग्-
वारणी ।
मत्स्यौदनं बलिं दद्यात् कृशरं पल्लं तथा ।
सरावसंपुटं कृत्वा तस्यै शून्यं गृहे भिषक् ।
उत्सृष्टान्नाभिपित्तस्य शिशोः स्नपनमिच्छते ॥
कुष्ठतालीसखदिरं चन्दनं स्यन्दनं तथा ।
देववार वचा हित्कु कुष्ठं गिरिकदम्बकः ।
शला हरेणवचापि योष्या उद्धपने सदा ॥
मलिनाम्बरसंवीता मलिना रुक्मसूत्रजा ।
शून्वागाराश्रया देवी दारकं पातु पूतना ॥*॥
अथ गन्धपूतनायहजुष्टस्य चिकित्सामाह ।
तिक्तदुमाणां पत्रेषु कार्यं कार्यैर्भविष्यते ।
तिक्तदुमानाह ।
निम्बः पटोलः चुदा च गुडूची वासकस्तथा ।
विसर्पकुष्ठशुतं ख्यातो गण्डीयं पञ्चतिक्तकः ॥
पिप्पली पिप्पलीमूलं वर्गो मधुरको मधु ।
शालपर्णीदृष्टयौ च हृत्तार्थं सममाहरेत् ॥
सर्वगन्धैः प्रदेहश्च गात्रे चाक्षौष्यं शीतलैः ॥
सर्वगन्धैः कुङ्कुमागुरुकपूरकस्तूरीचन्दनैः ।
अन्धोस्तु शीतलैः चन्दनकपूरैः न तु कस्तूरी-
कुङ्कुमागुरुभिस्तेवासुष्णत्वात् ।
पुरोधं कौकुटं केशचर्मैः सर्पभवनत्था ।
जीर्णेषाभीक्ष्ण्यो वासो धूपनायोपकल्पयेत् ॥
कुक्कुटौ मर्कटौ विम्बीमंजानाश्चापि धारयेत् ।
मांसमामं तथा पक्वं शोणितञ्च चतुर्व्यथे ।
निवेदमन्तश्च गृहे शिशोः स्नपनमिच्छते ॥
कराला पिङ्गला सुष्णा कषायाम्बरसंवृता ।
देवी बालमिमं प्रीता रक्ष त्वं गन्धपूतने ॥*॥
अथ शीतपूतनायहजुष्टस्य चिकित्सामाह ।
गोमूत्रं वस्त्रमूत्रञ्च सुप्ताश्चामरदारु च ।
कुष्ठञ्च सर्वगन्धाञ्च तैलाद्यैर्मवधारयेत् ॥
सर्वगन्धान् चन्दनादीन् ।
रोहिणीनिम्बखदिरपलाशकज्जुमलञ्चः ।
निःकाथ्य तस्मिन्निःकाथे सचौरे विपचेद् वृत्तम् ॥
गुग्गुलूकपुरीषाणि वस्त्रिगन्धा महिलचम् ।
निम्बपत्राणि च तथा धूपनार्थं समाहरेत् ॥
धारयेदपि गुञ्जाश्च बलां काकादनीं तथा ।
नद्यां सुनौदनेष्वपि तर्पयेच्छीतपूतनाम् ॥
जलाशयान्ते बालस्य स्नपनञ्चोपदिश्यते ।
जलाशयान्ते जलाशयतीरे ।
देखे देखौपहारो वारुणी रुधिरं तथा ॥
सुनौदनाश्रिनी देवी सुराशोणितपायिनी ।
जलाशयरता निम्बं पातु त्वां शीतपूतना ॥*॥
अथ सुखमण्डिकायहजुष्टस्य चिकित्सामाह ।

कपित्थं विस्त्रतकौरीवासागन्धर्वहस्तकाः ।
कुवेराची च योष्याः स्युर्बालानां परिषेचने ॥
तकारो गणियारि इति लोके । गन्धर्वहस्तकः
श्वेत एरुहः । कुवेराची पाङ्क्तिरिति लोके ।
खरसेर्भङ्गवृक्षाणीं तथैव हयगन्धया ।
तेलं वचाञ्च संयोज्य पचेदभ्यङ्गनं शिशोः ॥
भृङ्गवृक्षः भगरा इति लोके ।
वचा सर्जरसं कुष्ठं सर्पिञ्चोद्धूपने हितम् ॥
वर्णकं चूर्णकं माल्यमङ्गनं पारदं तथा ।
मनःशिलाशोपहरेत् गोष्ठमध्ये बलिन्ततः ॥
पायसं सपुरोडाशं तद्व्यर्थमुपाहरेत् ।
मन्त्रपूताभिरङ्गिश्च तत्रैव स्नपनं हितम् ॥
जलाभिमन्त्रणमन्त्रमाह ।
अलङ्कृता कामवती सुभगा कामरूपिणी ।
गोष्ठमध्यालयरता पातु त्वां सुखमण्डिका ॥*॥
अथ नैगमेयग्रहजुष्टस्य चिकित्सामाह ।
विस्त्राभिर्मन्त्रपूतकैः कार्यं स्यात् परिषेचनम् ।
पूतकः चोराकरञ्ज इति लोके प्रसिद्धः ।
प्रियङ्गुशरलानन्ताश्रतपुष्पाकुटमृतेः ।
पचेत्तेलं सगोमूत्रं दधिमुखलकाङ्गिकैः ॥
कुटमृतं वितुमकनान्को वृक्षविशेषस्य लक् ।
गुडुतनी इति लोके प्रसिद्धा । सुस्ताकृतिः
शोनाको वा ।
वचां वयस्यां जटिलां गोलोमीं चापि धारयेत् ।
वयस्या आमलकी गुडूची वा ।
उत्सादनं हितञ्चात्र स्नान्दापसारनाशनम् ॥
मर्कटोलूकग्रन्थां पुरीषाणि पिष्टगृहे ।
धूमः सुभजनैः कार्यो बालस्य हितमिच्छता ॥
पिष्टगृहे नैगमेयगृहे ।
तिलतण्डुलकं माखं भक्ष्याञ्च विविधानपि ।
कौमारपिष्टमेधाव ज्ञान्दले निवेदयेत् ॥
मेधाय नैगमेयगृहाय ।
अथस्तात् चौरवृक्षस्य स्नपनञ्चोपदिश्यते ॥
अज्ञाननखलादिभ्यः कामरूपी महायशः ।
बालं पालयिता देवो नैगमेयोर्भिरचतु ॥”

इति भावप्रकाशः ॥

(तथास्य लक्षणान्तरं चिकित्सितञ्च यथा,—
“बलिशान्तीष्टकर्मणि कार्याणि गृहशान्तये ।
मन्त्रचार्यं प्रयोक्तव्यस्तत्रादौ सर्वकामिकः ॥
ॐ नमो भगवते गरुडाय त्र्यम्बकाय सदास्तर
स्तुतस्तुत स्वाहा । ॐ कं खं टं पं शं वैनतेयाय
नमः । ॐ ह्रीं हुं चं ।
बालदेहप्रसाधेन पुष्पमालान्त्तु सर्वतः ।
प्रयत्नं सुच्छिकाभक्तबलिर्देयस्तु शान्तिकः ।
ॐकारी सुवर्णपत्री बालकं रक्ष रक्ष स्वाहा ॥
ॐ नारायणाय नमः ॥”
“प्रथमे दिवसे मासे वर्षे वा गृह्णाति नन्दा
नाम मातृका तथा गृहीतमात्रस्य प्रथमं भवति
ज्वरः । चक्षुरन्वीलयति गात्रमुद्वेजयति न
शेते क्रन्दति स्तन्यं न गृह्णाति । आतृकारश्च
भवति । बलिन्तस्य प्रवक्ष्यामि येन सम्पद्यते
शुभम् । नदुभयतटदृष्टिकां गृहीत्वा पुन-

लिकां कृत्वा शुक्रौदनः शुक्रपुष्पं सप्तधजाः
सप्तप्रदीपाः सप्तखस्तिकाः सप्तवटकाः । सप्त-
सञ्जुलिकाः जम्बुद्विका गन्धताम्बूलं मत्स्यमांसं
सुरामयभक्तञ्च पूर्वस्यान्दिशि चतुर्व्यथे मध्याह्ने
बलिर्दातव्यः अन्धत्यपचं जलकुम्भे निक्षिप्य
श्रान्त्युदकेन स्नापयेत् । रसोनसिद्धार्थक
मेघद्वज्जनिम्बपत्रशिवनिर्मात्यैर्बालकं धूपयेत् ।
ॐ नमो नारायणाय असुकस्य बाधिं हन
हन सुच सुच स्वाहा एवं दिनत्रयं बलिं
दत्त्वा चतुर्थे दिवसे ब्राह्मणं भोजयेत् । ततः
सम्पद्यते शुभम् ॥
द्वितीये दिवसे मासे वर्षे वा गृह्णाति सुनन्दा-
नाम मातृका । तथा गृहीतमात्रस्य प्रथमं
भवति ज्वरः । चक्षुरन्वीलयति गात्रमुद्वेजयति
न शेते क्रन्दति स्तन्यं न गृह्णाति आतृकारश्च
भवति ।
बलिन्तस्य प्रवक्ष्यामि येन सम्पद्यते शुभम् ।
तण्डुलं हस्तपृष्ठेकं गृहीत्वा दधिगुडवृत्तमिश्रितं
शराविकं गन्धताम्बूलं पीतपुष्पं पीतसप्त-
धजाः । चलारः प्रदीपाः दशखस्तिकाः
मत्स्यमांससुरास्तिलचूर्णञ्च पश्चिमस्यान्दिशि
चतुर्व्यथे बलिर्दातव्यः । दिनानि त्रीणि त्रिसन्ध्यं
ततः श्रान्त्युदकेन स्नापयेत् । शिवनिर्मात्यै-
सिद्धार्थमाञ्जारारोम उशीरबालकवृतेर्धूपं
दद्यात् । ॐ नमो नारायणाय असुकस्य बाधिं
हन हन सुच सुच ह्रीं फट् स्वाहा । चतुर्थे
दिवसे ब्राह्मणान् भोजयेत् ततः सम्पद्यते शुभम् ।
तृतीये दिवसे मासे वर्षे वा गृह्णाति पूतनानाम-
मातृका तथा गृहीतमात्रेण प्रथमं भवति
ज्वरः । गात्रमुद्वेजयति स्तन्यं न गृह्णाति
सुष्टिं वध्नाति क्रन्दति ऊर्ध्वं निरीचते ।
बलिन्तस्य प्रवक्ष्यामि येन सम्पद्यते शुभम् ।
नदुभयतटदृष्टिकां गृहीत्वा पुत्तलिकां कृत्वा
रक्तचन्दनं गन्धताम्बूलं रक्तसप्तधजाः । सप्त-
प्रदीपाः सप्तखस्तिकाः । पश्चिमांससुरायभक्तं
दक्षिणस्यान्दिशि अपराह्णे चतुर्व्यथे बलि-
र्दातव्यः । शिवनिर्मात्यैगुग्गुलुसर्पपनिम्बपत्रमेघ
द्वज्जैर्दिनत्रयं धूपयेत् । ॐ नमो नारायणाय
असुकस्य बाधिं हन हन सुच सुच स्वाहा ।
चतुर्थे दिवसे ब्राह्मणान् भोजयेत् ततः सम्प-
द्यते शुभम् ॥
चतुर्थे दिवसे मासे वर्षे वा गृह्णाति सुख-
सुखिकानाम मातृका तथा गृहीतमात्रेण
प्रथमं भवति ज्वरः । शीर्षां नामयति चक्षुर-
न्वीलयति स्तन्यं न गृह्णाति रोदिति खपिति
सुष्टिं वध्नाति बलिन्तस्य प्रवक्ष्यामि येन सम्पद्यते
शुभम् । नदुभयतटदृष्टिकां गृहीत्वा पुत्तलिकां
कृत्वा उत्पलपुष्पं गन्धं ताम्बूलं दशधजाः
दीपाश्चलारः । त्रयोदश खस्तिकाः मत्स्य-
मांससुरामयभक्तञ्च उत्तरस्यां दिशि अपराह्णे
बलिर्देयः चतुर्व्यथे । ॐ नमो नारायणाय असु-
कस्य बाधिं हन हन मथ मथ स्वाहा । चतुर्थे